

487-489; VII, 101; İbn Manzûr, *Muhtaşaru Târihi Dimaşk*, XXI, 188-203; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVII, 361-368; İbn Seyyidünnâs, *Minehu'l-midağ* (nşr. İffet Visâl Hamza), Dimaşk 1407/1987, s. 270-274; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, II, 523-530; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), V, 610-612; VII, 631; Bedreddin el-Aynî, *Şerhu Şevâhidü'l-kübrâ*, Bulak 1299, I, 597; *Keşfü'z-zunûn*, I, 808; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, I, 416-418; Ali Fehmi Câbiç, *Hüsnu's-şihâbe fî şerhi eş'arî's-şahâbe*, İstanbul 1324, I, 43-47, 131-149, 202-208, 335-349; Sezgin, *GAS*, II, 293-294; Abdülaziz er-Rifâi, *Kâ'b b. Mâlik eş-şahâbiyyü'l-edib*, Riyad 1402/1982; Abdül-mün'im Ahmed Yûnus, *Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî hayâtühü ve şî'rüh*, Kahire 1406/1986; Sâmî Mekki el-Anî, *Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî şâ'irü'l-âkide'ti'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1410/1990; Yahyâ el-Cübürî, "Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî", *MMlir*, XII (1965), s. 223-232; Abdullah b. Süleyman el-Cerbû, "Eşerü'l-İslâm fî şifri's-şahâbiyyi'l-ce'lîl Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî rağiyallâhu 'anh", *Mecelletü'l-Bağşi'l-İlmî ve't-türâşi'l-İslâmî*, V, Mekke 1402/1982, s. 281-298; Saïd el-A'zamî, "Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî ve nümûzec min şifrih-2", *el-Ba'sû'l-İslâmî*, XXVIII/7, Leknev 1984, s. 70-84; Bahattin Kôk, "Kâ'b b. Mâlik el-Enşârî ve Tebük Seferiyle İlgili Durumu", *EAÜİFD*, VIII (1988), s. 129-141; Fr. Buhl, "Kâ'b b. Mâlik", *IA*, VI, 4-5; W. Montgomery Watt, "Kâ'b b. Mâlik", *EI*² (Fr.), IV, 329-330.

M. YAŞAR KANDEMİR

KÂ'B b. SÛR

(كعب بن سور)

Kâ'b b. Sûr b. Bekr el-Lakîtî el-Ezdî
(ö. 36/656)

Basra kadısı, tâbîi.

Ezd kabilesinin Benî Lakît kolundandır. Hz. Peygamber'in sağlığında müslüman oldu, ancak sohbetlerinde bulunmadı. Hz. Ömer tarafından 18 (639) yılında Basra'ya kadı tayin edildi. Abbâsîler devrinde yirmi yaşlarında Basra kadılığına getirilen Yahyâ b. Eksem'in halk tarafından kadılık için yaşının küçük görülmesi üzerine, "Ben Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye vali tayin ettiği Attâb b. Esîd'den, Yemen'e gönderdiği Muâz b. Cebel'den ve Hz. Ömer'in Basra kadılığına getirdiği Kâ'b b. Sûr'dan daha büyüğüm" demesinden (Hatîb, XIV, 199; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 8) Kâ'b'ın bu esnada yirmi yaşından küçük olduğu sonucu çıkarılabilirse de Câhiliye devrinde hristiyan olduğuna dair bilgi (Vekî, I, 281-282; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 241) onun bu sırada daha yaşlı olması gerektiğini düşündürmektedir.

Şa'bî ve İbn Hibbân'dan nakledilen bir rivayette Kâ'b b. Sûr'un ilk Basra kadısı

olduğu belirtilmekle birlikte Hasan-ı Basrî, Muhammed b. Sîrîn ve İbn Ebû Hâtim'in rivayetine göre ilk kadı Ebû Mer-yem İyâs b. Subeyh'tir. O, ilk Basra valisi Utbe b. Gazvân tarafından 14 (635) yılında bu göreve getirildi ve ondan sonraki Vali Mugire b. Şu'be de onu görevinde bıraktı. Daha sonra Hz. Ömer, Ebû Mer-yem'i görevden alarak Mugire'nin kadılığı üstlenmesini istedi, ardından Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Basra'ya vali ve kadı tayin etti (17/638). Bir yıl sonra da Kâ'b'ı Basra kadılığına getirdi. Hz. Osman halife olunca Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye kadılık görevini de verdi. 29 (650) yılında valiliğe getirdiği Abdullah b. Âmir b. Küreyz ise kadılığa Kâ'b b. Sûr'u tayin etti. Ölümüne kadar bu görevde kaldığı anlaşılan Kâ'b'ın verdiği hükümlerin ihtilâfa yol açmayacak derecede isabetli olduğu kaydedilir. İlgili çekici uygulamalarından biri de bir davada taraf olan gayri müslimlere İncil veya Tevrat'ı başları üzerine koydurup yemin ettirmesidir.

Kâ'b b. Sûr, Hz. Osman'ın şehid edilmesinin ardından gelişen olaylar sırasında bazı roller üstlenmeye mecbur kaldı. Hz. Âişe, Talha b. Ubeydullah ve Zübeyr b. Avâm'la birlikte Basra'ya geldiklerinde Hz. Ali'nin Basra valisi Osman b. Huneyf'le görüştüler. Talha ve Zübeyr'in Hz. Ali'ye baskı altında biat edip etmediklerinin belirlenmesi için Basra halkının elçisi olarak Medine'ye Kâ'b b. Sûr gönderildi. Kâ'b, Talha ve Zübeyr'in ileri sürdükleri gibi baskı altında biat ettiklerine dair haber getirdiyse de Hz. Ali'nin tâlimatına uyan Osman b. Huneyf onlardan şehri terketmelerini istedi. Ancak çıkan çatışmalar sonunda Talha ve Zübeyr'in taraftarları şehri ele geçirdiler. Olayların barış yönünde gelişmediğini gören Kâ'b, Ezd kabilesinin tarafsız kalması yönünde çaba harcıyorsa da başarılı olamadı. Kabile reisi Sabre b. Şeymân ve diğer bazı kişiler Câhiliye devrinde hristiyan olduğunu hatırlatarak onu kınadılar. Bunun üzerine Kâ'b evinde inzivaya çekildi. Fakat onun Ezd kabilesi üzerindeki etkisi bilindiğinden desteğini almak için Hz. Âişe'ye telkinde bulunuldu. Hz. Âişe'nin ısrarı üzerine onlarla birlikte yola çıkan Kâ'b, Cemal Vak'ası sırasında boynunda Kur'an olduğu halde iki tarafın safları arasında gidip gelerek onları Kur'an'ın emrine uymaya ve barışa davet etti. Bu sırada bir okla yaralanarak şehid düştü. Kâ'b b. Sûr'dan İbn Sîrîn, Yezîd b. Abdullah ve Ebû Lebîd rivayette bulunmuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 91-93; Vekî, *Ağbârü'l-kuğât*, I, 269-270, 274-283; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 162; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, V, 333; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 380; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XIV, 199; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 302-307; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), IV, 479-480; a.mlf., *el-Kâmil*, II, 77, 562; III, 214-215, 241, 245, 247; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 149; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 524-525; XII, 8; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 314-315; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), II, 20-22.

AHMET ÖZEL

KÂ'B b. UCRE

(كعب بن عجرة)

Ebû Muhammed (Ebû İshâk, Ebû Abdillâh) Kâ'b b. Ucre b. Ümeyye el-Enşârî es-Sâlimî
(ö. 52/672)

Hakkında

fıdye âyeti nâzil olan sahâbî.

Hazrec kabilesine hilf* yoluyla mensup olan Belî b. Amr soyundandır. İslâmiyet'i kabul etmeden önce evinde put bulunduruyordu. Müslüman olması için yapılan davetleri geri çevirmişti. İslâmiyet'i kabul eden dostu Ubâde b. Sâmî bir gün Kâ'b evde yokken gidip putunu kırdı. Durumu öğrenen Kâ'b, büyük bir öfkeyle Ubâde'yi aramaya çıktıysa da bir müddet sonra sakinleşti ve Ubâde b. Sâmî'le karşılaştığında ona müslüman olduğunu açıkladı. Bey'atırrıdvân'a, bazı savaşlara ve Vedâ haccına katılan Kâ'b, hayatının ileriki yıllarında Kûfe ve Basra'da hadis rivayetiyle meşgul oldu. Bilâl-i Habeşî ve Hz. Ömer'den hadis rivayet etti. Kendisinden oğulları, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Câbir b. Abdullah, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, İbn Sîrîn ve diğerleri rivayette bulundu. Hz. Peygamber'den kırk yedi hadis nakletmiş, rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almıştır. Ahmed b. Hanbelî *el-Müsned*'inde de otuz iki hadis mevcuttur.

Kâ'b'ın naklettiğine göre, Hudeybiye seferi esnasında ihramda iken kulak memelerine kadar uzayan saçlarının bitlenmediğini gören Hz. Peygamber onun bu durumuyla ilgilenmiş, saçlarını tıraş etmesini, fıdye olarak da üç gün oruç tutmasını veya altı fakiri doyurmasını yahut bir kurban kesmesini emretmiş, bunun üzerine şu âyet nâzil olmuştur: "Başladığınız hac ve umreyi Allah için tamamlayın. Alıkonulursanız kolayınıza gelen bir kurban kesin. Kurban yerine ulaşıncaya kadar

başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizde hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan varsa onun fidye olarak oruç tutması veya sadaka vermesi ya da kurban kesmesi gerekir" (el-Bakara 2/196; bk. *el-Muvaṭṭaʿ*, "Ḥac", 238; *Müsned*, IV, 241-243; Buhârî, "Tıb", 16, "Keffârât", 1; Müslim, "Ḥac", 80, 84; Tirmizî, "Ḥac", 105, "Tefsîr", 2/21).

Hız. Peygamber'in vefatından sonra Kûfe'ye yerleşen ve ömrünün sonlarına doğru tekrar Medine'ye dönen Kâ'b 52 (672) yılında burada vefat etti. Onun 51 ve 53 yıllarında öldüğü de zikredilmiş; İshak, Muhammed, Abdullah ve Rebîa isminde dört çocuğu olduğu kaydedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Muvaṭṭaʿ, "Ḥac", 238; *Müsned*, IV, 241-244; Buhârî, "Meğâzî", 35, "Muḥşar", 5-8, "Merḍâ", 16, "Tıb", 16, "Keffârât", 1; a.mlf., *et-Târîḫü'l-kebir*, VII, 220; Müslim, "Ḥac", 80, 84; Tirmizî, "Ḥac", 105, "Tefsîr", 2/21; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 160; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 291-292; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), IV, 481-482; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 179-182; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 52-54; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 297-298.

SALAHATTİN POLAT

KÂ'B b. ZÜHEYR

(كعب بن زهير)

Ebû'l-Mudarrab (Ebû Ukbe)
Kâ'b b. Zühey b. Rebîa
(ö. 24/645 [?])

Kaşidetü'l-bürde'siyle tanınan
muhadram şair.

Müzeyne kabilesine mensuptur. Babası muallaka şairi Zühey, dedesi Ebû Sül-mâ, kardeşi Büceyr, oğlu Ukbe, torunları Avâm ve Kureyd, halaları Hansâ ile Sül-mâ da şair idiler. Babası Zühey, katıldığı bir savaşta elde edilen ganimetlerin dağıtımında kendisine haksızlık yapıldığı düşüncesiyle kabilesinden ayrılp hanımının kabilesi olan Gatafân'a gitti. Bu sırada Kâ'b, babasının dayısı şair Beşâme b. Gâdir ile Beşâme ve Zühey'in babalığı Evs b. Hacer'in yanında kaldı; daha sonra da babası, kardeşleri Büceyr ve Sâlim ile birlikte uzun süre Gatafânlılar arasında yaşadı. Şiir eğitimini, Büceyr ve Hutay'e ile birlikte babasından alan Kâ'b genç yaşta şiir söylemeye başladı. Babasının iyice yetişip olgunlaşmadan şiir söylemesini istememesine ve bütün engellemelerine rağmen şiir nazmetmeye devam etti. Şairlikte üstün yeteneğini kanıtladı ve Hutay'e onun şiirlerini belleyip nakle-

den râvisi oldu. Bu yıllarda Tay, Kureyş ve Hazrec kabilelerine karşı yapılan savaşlara katıldı.

Medine döneminin ilk zamanlarında çevresinden birçok kişi müslüman olduğu halde Kâ'b ve diğer bazı şairler İslâm dinini ve Hz. Peygamber'i hicvetmeye devam ettiler. Kâ'b, İslâmiyet'i kabul eden kardeşi Büceyr'i bundan vazgeçirmek için Resûl-i Ekrem'i de hicvettiği bir şiir söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Kâ'b'ın öldürülmesini istedi. Kâ'b, kabilesi Müzeyne'nin himayesine sığındıysa da kabilesi onu reddetti. Kardeşi Büceyr'in, müslüman olduğu takdirde bağışlanacağını bildirmesi üzerine müslüman olmaya karar veren Kâ'b, 9 (630) yılında Medine'ye giderek Resûlullah'ın huzurunda ensar ve muhacirlerden oluşan topluluğun önünde İslâm'ı kabul etti ve orada meşhur kasidesi "Bânet Sü'âd"ı okudu. "Muhakkak ki Peygamber kendisiyle aydınlanılan, Allah'ın çekilmiş yalın kılıçlarından bir kılıçtır" beytini söylediğinde Resûl-i Ekrem duygulanarak üzerindeki Yemen hırkasını (bürde) Kâ'b'ın omuzlarına attı. Şairin kasidesi bundan dolayı *Kaşidetü'l-bürde* adıyla meşhur oldu (bk. *KASİDETÜ'L-BÜRDE*). Kâ'b 24 (645) veya 26'da (647) vefat etti. Muâviye tarafından 20.000 dirhem karşılığında Kâ'b'ın vârislerinden satın alınan, Emevîler ve Abbâsîler zamanında halifelerce korunan ve törenlerde giyilen hırkanın Moğollar'ın Bağdat'ı istilâsı sırasında yandığı kaydedilir; ancak daha sonra hırkanın yangından kurtulmuş olduğu ileri sürülmüştür. Kâ'b'a ait olduğu rivayet edilen bir hırka günümüzde İstanbul'da Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir (bk. *HIRKA-i SAÂDET*).

Muhadram şairlerden olan Kâ'b klasik kaside formuna tamamıyla bağlı olup meşhur kasidesine Câhiliye kasidesinin özelliklerinden olan nesîble (gazel) başlamıştır. Başarılı teşbihler, ince tasvirler, darbimeseller ve hikmetli sözlerle, yer yer kullandığı garîb kelimeler onun şiirinin özelliklerindendir.

İlk defa Lette tarafından neşredilen (Leiden 1748), çok sayıda taştır ve tahmîsi yapılan, nazîreleri yazılan *Kaşidetü'l-bürde*'ye Ebû Saîd es-Sükkerî, Sa'leb, İbn Düreyd, İbn Hişâm en-Nahvî, Süyûtî ve Bâcûrî gibi birçok âlim 100'e yakın şerh yazmıştır. Ayrıca Türkçe, Farsça, Latince, İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca gibi dillere çevrilmiştir (kaside üzerine yapılan çalışmalar ve neşirleri için bk. *GAS*, II, 230-235; Tülüçü, sy. 5 [1982], s. 165-173).

Kâ'b b. Zühey'r'in divanının ilk neşri Sükkerî'nin şerhiyle birlikte Tadeusz Kowalski (Krakow 1950) ve Dârü'l-kütübü'l-Misriyye (Kahire 1369/1950, 1385/1965) tarafından gerçekleştirilmiştir. Divanı daha sonra Hannâ Nasr el-Hittî yayımlamıştır (Beyrut 1414/1994). Eser Osman Reşer tarafından Almanca'ya tercüme edilmiştir (*Beiträge zur Arabischen Poësie*, VI/3 [1959-1960], s. 99-175). Kâ'b'ın ayrıca "Kaşide râ'iyye fî medhi'l-enşâr" ve "el-Kaşidetü'l-mîmiyye fî medhi'l-enşâr" adında manzumelerinin bulunduğu kaydedilmektedir (*Dîa*, XI, 252).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâ'b b. Zühey'r, *Divân* (nşr. Hannâ Nasr el-Hittî), Beyrut 1414/1994, neşreden giriş, s. 7-21; Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemhere* (Fâûr), s. 365; Cumahî, *Fuḫûlû's-su'arâ*, s. 97, 99-104; Sükkerî, *Şerhu Divânî Kâ'b b. Zühey'r*, Kahire 1369/1950; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-su'arâ*, II, 154-158; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1963, XVII, 82-91;

Kâ'b b. Zühey'r'in
Kaşidetü'l-bürde
(Bânet
Sü'âd)
adlı eserinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Ayasofya,
nr. 2002/2)

